

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนของบ้านแม่เอะ ตำบลแม่่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนบ้านแม่เอะ ตำบลแม่่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการองค์ความรู้ด้านป่าชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ การสังเกตการสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากบุคคลผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชน โดยนำข้อมูลที่ได้มานำไปวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ซึ่งการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ สามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาดำเนินการวิจัยอันประกอบไปด้วย การศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนของชุมชนและการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนบ้านแม่เอะ ตำบลแม่่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยนำเสนอตามประเด็นดังนี้

5.1.1. การลงพื้นที่สำรวจบริบทโดยรวมของชุมชนบ้านแม่เอะ พบว่า ชุมชนแม่เอะเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่สูง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประกอบอาชีพทำการเกษตร การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้าน ส่วนใหญ่พบเป็นเกษตรกร โดยมีการทำอาชีพปลูกดอกไม้ต่างๆ ปลูกพืชผักสวนครัว และทำนาขั้นบันได ซึ่งถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนบ้านแม่เอะ และมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า

5.1.2. การศึกษาการใช้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านของชาวบ้านชุมชนแม่เอะ พบว่า ชุมชนแห่งนี้ได้มีชีวิตอยู่คู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองมาหลายชั่วอายุ

คน ทำให้ชาวบ้านแม่เอาะได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา จากรุ่นปู่รุ่นย่ามาสู่รุ่นลูกหลานมาหลายต่อหลานรุ่น ซึ่งสามารถแบ่งระบบความสัมพันธ์กันในชุมชนอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ความสัมพันธ์ระดับครอบครัวหรือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ความสัมพันธ์ระดับชุมชน และสังคม แนวคิดเครือข่ายระดับชุมชน และสังคม ซึ่งความสัมพันธ์นี้ทำให้คนในชุมชนทุกกลุ่มสังคมได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และถือเป็นการเรียนรู้ ซึ่งนำมาสู่การสืบทอดภูมิปัญญา และสืบเนื่องถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป หรือ อาจกล่าวได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่มีอยู่ในชุมชนผาหมอนที่มีความเข้มแข็ง

5.1.3 การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนบ้านแม่เอาะได้ใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน และมีการใช้ทรัพยากรในชุมชนมาใช้ในการจัดการชุมชน โดยเฉพาะทรัพยากรคนที่มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมต่อกันอย่างเท่าเทียมทุกกลุ่มคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น เด็กและเยาวชน แม่บ้าน กลุ่มอาชีพ ผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านแม่เอาะจะเป็นไปทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงคือ ช่วยกันสร้าง แก่ไข สิ่งที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ (เลี้ยงผีฝ่าย) การสร้างแนวกันไฟ การปลูกป่าชุมชน เป็นต้น ส่วนทางอ้อม คือ การประกอบอาชีพต่างๆ เช่น นาขั้นบันได กิจกรรมด้านการเกษตร เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะมีการดูแลรักษาดิน น้ำ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ของตนเพื่อผลประโยชน์และผลกำไร

5.1.4 การศึกษา แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแม่เอาะจะเป็นแนวทางหรือนโยบาย โดยมีการจัดตั้งกฎกติกาโดยชุมชน ชุมชนเป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และเป็นการป้องกันการรุกรานทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นหัวใจของชุมชนจากบุคคลภายในและภายนอกที่เข้ามาทำลายทรัพยากร ตลอดจนถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผาหมอน

กล่าวโดยสรุปว่าจากการศึกษาค้นคว้าชุมชนบ้านแม่เอาะเป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์และรักษาวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาป่าชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต การนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนที่เป็นมรดกตกทอด จากรุ่นบรรพบุรุษ จึงขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและความรับผิดชอบของชาวบ้านแม่เอาะทุกคนที่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมตลอดไป

5.2 อภิปรายผล

การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนป่าชุมชนของชุมชนบ้านแม่เอาะ เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความยั่งยืนและธำรงไว้ซึ่ง วิถีชีวิต จารีต ประเพณีและวัฒนธรรม ที่มีของชุมชนบ้านแม่เอาะ โดยกระบวนการทางพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อที่เป็น การผสมผสานทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่ เพื่อให้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนบ้านแม่เอาะที่ ดังกล่าวสามารถที่จะใช้บรรลุเป้าหมายได้ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จารูวรรณ ธรรมวัตร (อ้างแล้ว) กล่าวโดยสรุปว่า วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญามีรูปแบบหลากหลายตามเนื้อหาและ กลุ่มเป้าหมาย วิธีที่นิยมใช้มากคือ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพพื้นบ้าน ซึ่ง ทุกวิถีจะแอบอิงอยู่กับศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่นิยมกระบวนการเรียนรู้ขาดศรัทธารองรับ จาก ความหมายและลักษณะภูมิปัญญาดังกล่าว จะเห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านและความรู้ความสามารถที่มี อยู่มาจัดระบบ เรียบเรียงและวิเคราะห์ด้วยตนเอง ซึ่งมีส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้ นั้น กลุ่มนั้นและส่วนรับจากความรู้ ความคิดจากผู้อื่น เกิดจากการสังสมสืบทอดจากการเรียนรู้และ ประสบการณ์ มีกระบวนการความคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาและแสวงหาทางออกในวิถีชีวิต มีการปรับ ประยุกต์ใช้อย่างเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่บนรากฐานของวัฒนธรรมและพุทธศาสนาเพื่อการดำรงอยู่ รอดของชาวบ้านและชุมชน

ความหมายของพิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบ วิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ จากความหมายของ พิธีกรรมของ ฐาปนี เรียบเรียง (2549) กล่าวว่า พฤติกรรมที่มนุษย์ พึ่งปฏิบัติอันล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันทั่วไป และอ้างถึงความเชื่อเก่าแก่ของชาวบ้านในชนบท ทั้งยังบ่งบอกถึงวัฒนธรรม ของบุคคลผู้อยู่ในสังคมนั้นๆ พิธีกรรมนั้นมักมีการพัฒนารูปแบบอยู่เรื่อยๆ เพื่อให้สอดคล้องกับ ผู้คนในแต่ละท้องถิ่น โดยมักจะผสมผสานระหว่างพิธีที่มีอยู่เดิมกับของใหม่ซึ่งเข้ามามีบทบาทนั้น จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยพบว่ามีความสอดคล้องกับความหมายดังกล่าว กล่าวคือ พิธีกรรมและความเชื่อ ของชุมชนไม่ได้มีรูปแบบตายตัว มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพทางสังคมและเป้าหมายที่ต้องการ สื่อสาร ดังเช่น การศึกษาของชุมชนบ้านแม่เอาะ ผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน ได้มีการ ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมไปในลักษณะต่างๆ ซึ่งสามารถเห็นได้จากการ ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในช่วงเวลาต่างๆ พิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม กับพิธีกรรม และความเชื่อในปัจจุบันของชุมชนบ้านแม่เอาะ พบว่าดังที่ สมร สังฆะสร (อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึง พิธีกรรมว่า ภาคเหนือเน้นนับได้ว่ามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งคนเมือง กะเหรี่ยง ลาหู่ อาข่า

มั่ง และลึซุ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีพิธีกรรมและความเชื่อแตกต่างกันไป แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันคือ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ดังนั้นผู้วิจัยพบว่าแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว มีความสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ กล่าวคือ พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนบ้านแม่เอะที่สำคัญนั้นคือ พิธีกรรมการเลี้ยงผีไร่ - ผีนา การบวชป่าซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชุมชนบ้านแม่เอะตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

นอกจากนี้การศึกษาครั้งนี้ได้มีแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ซึ่งพรธิดา วิเชียรปัญญา (2547) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ ความสามารถในการจัดการความรู้ว่า ความสามารถในการจัดการความรู้ประกอบด้วยการสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยน กระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่าการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านแม่เอะ ได้มีกระบวนการจัดการความรู้ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อว่าเป็น พิธีกรรมท้องถิ่น และพิธีกรรมทางศาสนามีกิจกรรมตามประเพณี พิธีกรรมแบบดั้งเดิมและพิธีกรรมทางในการสวดตามพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งความเป็นความเชื่อที่สามารถรวมชุมชนให้เข้าร่วมพิธีกรรม เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรของชุมชนหรือพิธีกรรมการเลี้ยงไร่ - ผีนา ตามที่ได้สืบทอดกันมา โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชุมชน ปาริชาติ วลัยเสถียร (อ้างแล้ว) ยังได้กล่าวถึงการจัดการความรู้มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม กล่าวคือ การอนุรักษ์ ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม ทำให้รู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่า ตนเองและชุมชนมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อที่จะมีการอนุรักษ์พิธีกรรมและความเชื่อในการจัดการป่าชุมชนขึ้น โดยมีการอธิบายและถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนได้เข้าใจใช้พิธีกรรมและความเชื่อให้เข้ากับสภาพทางสังคมปัจจุบัน โดยเน้นในการปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชน โดยการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมต่างๆในพิธีกรรมเพื่อสร้างความคิดในการจัดการป่าชุมชนแก่เยาวชน เพื่อไม่ให้พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนผูกติดกับกลุ่มคนอาวุโสเพียงกลุ่มเดียว แต่ยังมี การสืบทอดใช้ให้ได้เข้าถึงพิธีกรรมและความเชื่อในทุกระดับ

การศึกษาของอัจฉรา รัญชุติธรรม (2545) ได้ศึกษาการปรับใช้พิธีกรรมในการจัดการไฟป่าพบว่าชุมชนปกเกะญอได้มีการฟื้นฟูพิธีกรรมดังกล่าวมาใช้ใหม่เนื่องจากชุมชนประสบปัญหาในการจัดการไฟป่าเพราะชาวบ้านบางกลุ่มไม่ยอมช่วยกันดูแลสอดส่องไฟป่าของตนเป็นผลทำให้เกิดไฟไหม้ป่าของตน เป็นผลทำให้เกิดไฟป่าสร้างความเสียหายแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก

มาก จึงนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปรับใช้ให้เกิดความเชื่อของชุมชนบ้านแม่เอะที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว คือการภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและความเชื่อของชุมชนบ้านแม่เอะ

จากกรณีความเชื่อกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านแม่เอะการศึกษาของ กฤษติ สุนันตา (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชนบ้านป่าดิ่งหลวง ตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนั้นเป็นวิธีการปรับตัวและพัฒนาองค์ความรู้เดิมเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงด้านการลดลงของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเช่น การสืบชะตาสายน้ำ การเลี้ยงผีชาวบ้าน วิธีการสร้างบ้านเรือน การรักษาความเจ็บป่วยด้วยการแพทย์พื้นบ้านเป็นต้นการปรับตัวดังกล่าวจึงเป็นตัวเชื่อมต่อโลกทัศน์เก่า กับสถานการณ์ใหม่โดยอาศัยคตินิธิกรรม และความเชื่อเป็นตัวสื่อกลางในการปรับปรุงพัฒนาองค์ความรู้พื้นบ้านเหล่านั้นเพื่อใช้ในการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันและนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไปพร้อมๆกันจากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่ามีความสอดคล้องกันกับการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้มีการนำภูมิปัญญามาประยุกต์ โดยผลที่ได้ นั่นคือการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนรวมถึงการรวมความเป็นชุมชนในสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสภาพบริบททางชุมชนนั้นมีความคล้ายคลึงกัน โดยได้รับสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเช่นเดียวกันและมีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมผลที่ได้รับมีความคล้ายคลึงกันในประเด็นของการจัดทรัพยากรและความเข้มแข็งของชุมชน ดังที่ผลในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าชุมชนบ้านแม่เอะได้มีจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนอันเกิดจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นตามที่ วัลลภา ธนุ (อ้างแล้ว) ทำการศึกษาวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยประยุกต์ใช้พิธีกรรมการบวชป่า พบว่า ชุมชนศรีถ้อยประกอบไปด้วยชาวพื้นราบ และชาวเขาเผ่าเย้า โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายไปตามบริเวณลำห้วยสายต่างๆ โดยชาวเขาจะอาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำ ส่วนชาวพื้นราบจะอยู่บริเวณปลายน้ำ แต่ชุมชนโดยรวมมีวิถีชีวิตพึ่งพาอาศัยป่าไม้เป็นสำคัญ มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีทางของชุมชนในชนบท

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมีข้อคิดเห็นมากมายและเป็นการสนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชุมชนเพื่อสร้างเป็นแบบแผนในการจัดการในหมู่บ้านป่าชุมชนพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) ชุมชนบ้านแม่เอะควรมีการพัฒนาารูปแบบในการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนและทำการวิเคราะห์ผลจากการปฏิบัติในทุกครั้ง เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ในการการอนุรักษ์จัดการป่าชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

2) ชุมชนบ้านแม่เอะควรมีการถ่ายทอดวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมของผู้รู้กับชาวบ้านหรือเยาวชนในหมู่บ้านได้เข้าใจความหมายและเห็นถึงคุณค่าขององค์ความรู้เหล่านี้

3) ชุมชนควรมีข้อตกลงที่ชัดเจนร่วมระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กลุ่มนายทุนที่เข้าส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการความสมดุลในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเอง

4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในท้องถิ่นหรือจากองค์กรภายนอกควรมีการลงพื้นที่ให้ความรู้หรือแนะนำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่เอะมีความรู้ความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved